

Summary

O.V.Sukhovirs'kyi

Requirements to the interface of the applied software for the primary school

The requirements to the interface of the applied software (appearance of illustrations, text information, elements of control, ways of navigation in the electronic teaching course) are grounded in the article.

Key words: interface, applied software, e-teaching tools, primary school.

Дата надходження статті

„23” вересня 2008 р.

УДК 371.134:785

Т.М.ТІМАШЕВА,
аспірант
(м.Хмельницький)

Проблеми формування самостійності майбутніх учителів музики у процесі інструментально-виконавської підготовки

У статті висвітлюється сутність поняття „самостійність”, розглядаються актуальні проблеми формування самостійності в процесі професійної підготовки майбутніх учителів музики.

Ключові слова: самостійність, навчальна самостійність, пізнавальна самостійність, творча самостійність, учитель музики.

Постановка проблеми в загальному вигляді... В умовах розбудови української держави, динамічного розвитку мистецької та соціокультурної реальності виникає нагальна необхідність забезпечення суспільства професійно компетентними фахівцями, здатними до самостійної, активної творчої діяльності. У зв'язку з цим перед педагогічною наукою постають важливі завдання підвищення якості професійної підготовки майбутніх фахівців. Одним із таких завдань є формування в студентів творчої самостійності.

Інструментально-виконавська підготовка є важливою складовою фахової підготовки студентів мистецьких факультетів. Викладач основного музичного інструменту зобов'язаний формувати та виховувати у майбутніх учителів музики самостійність. У мистецтві виконання найбільше цінуються індивідуальність, особисте ставлення до мистецького матеріалу, інтерпретатором якого і є студент. Тому від початку і до кінця навчання треба дбайливо пестити в музикантові його мистецьку індивідуальність. Робити це можна тільки шляхом розвитку самостійності. Людина може знайти себе, індивідуальні риси своєї артистичної натури, якщо шукає сама, а не покірливо виконує вказівки іншого, нехай і досвідченішого, найталановитішого музиканта.

Аналіз джерел і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Результати аналізу наукової, психолого-педагогічної і методичної літератури свідчать, що проблемі самостійності присвячено багато посібників, монографій і статей, але часто зазначене питання розглядається вузько, з позиції якоїсь однієї риси, якості, яка протиставляється іншим. Одні вчені стверджують, що самостійність визначається тільки розумовою діяльністю, інші – тільки мотивами її діяльності, її добровільністю, треті – тільки рисами характеру, поведінки тощо. Але не треба забувати, що діяльність людини багатогранна, і тому треба формувати самостійність людини в цілому, в усіх її проявах.

Формулювання цілей статті... Метою статті є аналіз основних підходів до висвітлення сутності поняття „самостійність”, розгляд особливостей різних форм самостійності.

Виклад основного матеріалу... Поняття „самостійність” у психологічній літературі трактується як здатність діяти відносно незалежно від інших, без сторонньої допомоги (Л.С. Виготський); особливим чином, не так, як усі (Л.І. Божович). Психологи розглядають самостійність як одну з вольових рис характеру. Вона полягає „в умінні орієнтуватися на власний досвід, знання й переконання, а не на тиск чи прохання з боку інших” [1, 244]. На думку Д.М.Дубравської, самостійною варто вважати людину, якій притаманна сильна воля.

Як зазначається у психологічному словнику, самостійність – це узагальнена властивість особистості, що виявляється в ініціативності, критичності, адекватній самооцінці й почутті особистої відповідальності за свою діяльність і поведінку. Ця її властивість пов'язана з активною роботою думки, почуттів і волі. І цей зв'язок двобічний: по-перше, розвиток розумових і емоційно-вольових процесів є необхідною передумовою самостійних суджень і дій; по-друге, судження і дії, що складаються в процесі самостійної діяльності, зміцнюють і формують здатність не тільки виконувати свідомо мотивовані дії, але й домагатися успішного виконання прийнятих рішень всупереч можливим труднощам [2, 449]. Самостійність особистості також пов'язана з цілеспрямованістю (вмінням поставити перед собою чітку,

реальну мету), наполегливістю (вмінням досягти поставленої мети, здатністю до тривалого напруження енергії), витримкою (вмінням володіти собою).

В Українському педагогічному словнику знаходимо, що самостійність – це одна з властивостей особистості, що характеризується двома факторами: по-перше, сукупністю засобів – знань, умінь і навичок, якими володіє особистість; по-друге, ставленням особистості до процесу діяльності, її результатів і умов здійснення, а також зв'язками з іншими людьми, які складаються в процесі діяльності [3, 297].

Частина науковців (І.А. Архіпова, П.І. Підкасистий, Т.І. Шамова) [4; 5] пов'язує самостійність із інтелектуальними здібностями людини, зокрема вмінням виділяти та конкретизувати проблему, передбачити шляхи її вирішення, висувати гіпотези й аргументувати їх доведення, ставити запитання тощо.

Проблема формування самостійності майбутніх вчителів музики – перш за все проблема вироблення свідомого ставлення до музичного мистецтва [6, 310].

Формування самостійності майбутніх фахівців – це мета діяльності як викладачів, так і студентів. Учитель повинен активно формувати самостійність у навчанні як стосовно оволодіння студентами необхідними знаннями, вміннями й навичками, так і в розумінні створення особистісних ставлень до продуктів її діяльності [3, 297].

Таким чином, самостійність як особистісна властивість характеризується такими взаємопов'язаними чинниками:

- сукупністю знань, умінь і навичок особистості;
- ставленням особистості до діяльності, її результатів та умов здійснення;
- здатністю самостійно мислити й орієнтуватися в нових ситуаціях, критично підходити до оцінки педагогічних фактів і явищ [8, 62].

На підставі викладеного ми умовно виділили такі форми самостійності: побутово-практична, організаторська, навчальна, інтелектуальна, пізнавальна, творча, які тісно взаємодіють між собою. Водночас кожна з них досліджується як особливий об'єкт впливу, як риса особистості, яка може існувати незалежно від іншої.

Самостійність – це насамперед свідоме мотивування дій та їх обґрунтованість, протистояння чужим впливам, прагнення і здатність чинити відповідно до своїх особистих переконань. Вона виявляється нерівномірно і специфічно в різних видах діяльності. Так, побутово-практична і пізнавальна форми самостійності, хоч і мають певну спільність, виявляються в кожному виді діяльності неоднаково.

Деякими вченими доведено наявність взаємозв'язку між навчальною самостійністю та особистісною рефлексією суб'єктів навчання (В.В. Давидов, В.І. Моросанова, Г.А. Цукерман). Самостійність у набутті знань виявляється лише завдяки власній діяльності з появою внутрішньої потреби у знаннях, пізнавальних інтересів, захопленості.

Поняття самостійності щодо навчально-виховного процесу, на наш погляд, не можна трактувати однозначно. Самостійна діяльність розуміється як умотивовані й усвідомлені самостійні дії студента, що завершуються певним результатом. Однак ця діяльність передбачає керування з боку вчителя (як суб'єкта навчально-виховного процесу) діяльністю студента (як об'єкта), управління цим процесом, а саме – спрямування (пояснення мотиву, мети діяльності), проектування (план, структура дослідження тощо), підтримку (навідні запитання, коригування, виправлення, уточнення тощо) (М.І. Алексеев, І.Я. Лернер, К.В. Ярьсько) [9, 96].

Дослідниця І.С. Зоренко вважає самостійною такою навчально-пізнавальну діяльність, яка детермінується усвідомленими цілями, визначеними мотивами й реалізується за допомогою самостійних дій, які потребують розумових, вольових чи фізичних зусиль, і завершуються конкретними результатами.

Внутрішній аспект навчальної самостійності студентів утворюють особистісні мотиви, емоційно-вольові та інтелектуальні зусилля, що спрямовані на досягнення мети діяльності без сторонньої допомоги. До зовнішніх ознак самостійності студентів слід віднести: ініціативність, вміння планувати навчальну діяльність, її трудомісткість, вияв творчої активності, впевненість (непевненість) в успіху, прогностичне та підсумкове оцінювання досягнутого результату.

Підготовка майбутніх фахівців до самостійної діяльності є основною метою всієї музичної педагогіки. Необхідно довести студента до такого ступеня навчання, коли, кажучи словами Г.Г.Нейгауза, педагог стане йому не потрібний.

Мистецтво прекрасне в своїй неповторності. Формування самостійності тісно пов'язане ще з однією важливою проблемою – з вихованням індивідуальності. Це особливо стосується підготовки вчителів музики. Творча індивідуальність – вроджена якість, але її можна виховувати через розвиток у майбутнього фахівця самостійності в роботі [10].

Проведені дослідження дозволили розглядати навчальну самостійність студентів як комплексну особистісну якість, обов'язковий компонент навчально-професійної підготовки фахівців, що реалізується

в процесі самостійної інтелектуальної діяльності з інформаційними потоками в професійно зорієнтованому середовищі. Розвиток навичок самостійної праці повинен розглядатися в контексті виховання почуття обов'язку, професійної відповідальності, старанності, наполегливості в досягненні поставленої мети.

М. Г. Чобітько розглядає формування інтелектуальної самостійності не тільки як стимул високого рівня розвитку, але й як умову свідомого і міцного засвоєння навчального матеріалу [8, с.61].

Проблема самостійної пізнавальної діяльності учнів і студентів досліджувалася в різних напрямках, зокрема: види самостійних робіт і психолого-педагогічні засади їх класифікації (Є.Я.Голант, Л.В.Жарова, П.І.Підкасистий); характер інструктування в самостійному виконанні конкретних прийомів вирішення завдань (М.А.Данилов, Б.П.Єсіпов); мотивація пізнавальної діяльності (А.К.Дусавицький, А.Маркова, Н.Г.Морозова, Г.І.Шукіна); вплив моделювання на розвиток самостійної пізнавальної діяльності (Р.В.Габдреев, І.А.Левіна).

У сучасній дидактиці вважається, що пізнавальна самостійність виявляється в потребі й умінні самостійно мислити, у здатності орієнтуватися в новій ситуації, самому бачити питання, завдання і знайти підхід до їх розв'язання. Самостійність характеризується певною критичністю розуму, здатністю висловлювати свою думку незалежно від суджень інших.

Таким чином, пізнавальну самостійність ми розуміємо як особливу якість особистості, що виявляється у прагненні до постійного самовдосконалення, коли ті, хто навчаються, самостійно одержують знання з різноманітних джерел і використовують їх у подальшому для вирішення інтелектуальних завдань. Така самостійність спрямована на створення кінцевого творчого продукту внаслідок сформованої мотивації, професійних умінь і навичок, організаційно-пізнавальних умінь і здійснюється на підставі пізнавального інтересу як рушійної сили пізнавальної діяльності.

Особливої актуальності в сучасності набула проблема формування умінь і навичок творчої самостійної діяльності. Це завдання цілком закономірно визначено одним із провідних серед тих, що пов'язані з модернізацією змісту освіти: суспільству потрібна інтелектуально й соціально компетентна особистість, здатна самостійно творчо мислити й діяти, застосовувати здобуті знання в нестандартних ситуаціях, неординарно розв'язувати проблеми чи створювати щось нове.

Особливо важливою функцією викладача має стати стимулювання студента до творчої самостійної діяльності й допомога йому розкрити свій внутрішній інтелектуальний та емоційно-вольовий потенціал.

У дослідженнях педагогіки останніх років чітко розмежовано поняття „самостійна діяльність”, „творча самостійна діяльність”, „творча діяльність”.

Досить ґрунтовно питання взаємозв'язку творчої й самостійної діяльності розроблено у працях Б.І.Степанишина. Учений охарактеризував самостійну діяльність за трьома ступенями розвитку самостійності особистості. Він відокремив такі її рівні: самостійно-репродуктивний, репродуктивно-критичний і третій, що завершує формування самостійності, – критично-творчий. Розкриваючи сутність останнього рівня самостійності, методист вказав на вміння „творчо застосовувати здобуті знання, вміння і навички, тобто створювати щось якісно нове” [11, 141].

На думку В. К. Буряка, В. І. Лозової, Г. І. Сороки, в системі показників, що характеризують навчальну творчу діяльність, зазвичай, важливими є такі: самостійність, ініціативність, творча активність [12; 13; 14].

Формуючи самостійність, необхідно стимулювати студентську активність, без якої немислима справжня самостійність. Проте не можна плутати обидва ці поняття. Вони близькі, але не тотожні; не всяка розумова активність означає самостійність. Можна бути активним і не уміти самостійно працювати, і навпаки.

Тому можна зробити висновок, що будь-яка творча діяльність передбачає самостійність у процесі навчання. Але самостійна робота буде творчою лише за умови, якщо вона зумовлює мислительні та практичні дії студента, певним чином організовані вчителем, на критично-творчому та творчому рівнях.

І.Я.Лернер у дослідженнях питань дидактики навчання, визначив творчість (щодо процесу навчання) як форму діяльності, що спрямована на одержання об'єктивних чи суб'єктивних якісно нових цінностей, важливих для формування особистості. У цьому визначенні увага дослідника звернена, насамперед, на форму, результати й значимість діяльності. Ще одне визначення творчої діяльності за І.Я.Лернером є таким: це процес і результат цілеспрямованого навчання, яким можна управляти за допомогою використання спеціальних педагогічних ситуацій, які вимагають від студентів творчої діяльності на доступному для них рівні. Вагомим є теоретичне визначення дидактом творчої складової навчальної діяльності. На думку І.Я.Лернера, навчальна діяльність має творчий характер, коли відбувається:

- самостійне перенесення знань і умінь у нову ситуацію;
- визначення нової проблеми у традиційній ситуації;
- бачення структури об'єкта, визначення його функцій;

- комбінування і перетворення раніше відомих способів діяльності у процесі розв'язування нової проблеми;

- створення принципово нового методу, способу, підходу, пояснення [9, 79].

На нашу думку, творчий компонент навчання, установлений дидактом, має чітке визначення і розглядається як взаємопов'язана система. Зрозуміло, що самостійне перенесення знань і вмінь у нову ситуацію дозволяє застосувати набуті раніше знання й уміння для розкриття структури нового об'єкта як взаємопов'язано, сукупності сторін, компонентів, елементів. Водночас такі дії дають можливість обґрунтувати функції кожного компонента й об'єкта в цілому, виділити невирішені проблеми, запропонувати власне вирішення, вибрати спосіб розв'язання з відомих раніше чи виробити новий спосіб.

Ми гадаємо, що завдання викладача з основного музичного інструменту – навчити студента самому розібратися у музичному творі і показати результат своєї дослідницької і практичної роботи. Педагог повинен на першому ж уроці прослухати твір до кінця, не зупиняючи, не перериваючи. У всякому, навіть малоцікавому, безпорадному і неправильному спочатку виконанні є крихта цінного – власного ставлення до музики, зернинки індивідуальності, з яких може вирости цікава інтерпретація твору, а зрештою і особистість виконавця. Повага до пошуків і знахідок студента сприяє зміцненню його віри в себе, плідності самостійної творчої праці [10].

Зважаючи на положення психолого-педагогічної науки про творчу самостійну навчальну діяльність, визначаємо її як вид продуктивної навчально-пізнавальної діяльності на основі розвитку творчих здібностей, що забезпечує самореалізацію студентів. Таке навчання передбачає творче здобуття знань, набуття вмінь і навичок та їх застосування, а саме: самостійне використання набутих якостей у нових ситуаціях - комбінування, перетворення відомих раніше способів діяльності, визначення нової проблеми, структури або функцій об'єкта чи розв'язання поставленої проблеми; генерування нових ідей, висунення гіпотез; критичне оцінювання навчального матеріалу або роботи у власних судженнях на основі аналізу, систематизації й узагальнення; обґрунтування думок, доведення їх правильності; створення оригінального нового продукту за допомогою уявлень.

Висновки і перспективи подальших розвідок... Ми зупинилися на аналізі особливостей різних форм самостійності майбутніх учителів музики у процесі методичної підготовки. Знання цих особливостей сприятиме підвищенню ефективності педагогічної освіти, оскільки саме здатність самостійно здобувати нові знання, готовність до постійного підвищення освітнього рівня, реалізації особистісного потенціалу становлять зміст персональної компетенції фахівця.

Не претендуючи на всебічне висвітлення цього питання, дана стаття відкриває значний ракурс поставленої проблеми і вимагає подальшого детального дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Дубравська Д. М. Основи психології : [навч. посіб.] / Д. М. Дубравська – Львів : Світ, 2001. – 280 с.
2. Шапар В. Б. Психологічний тлумачний словник / В. Б. Шапар – Х. : Прапор, 2004. – 640 с.
3. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
4. Пидкасистый П. И. Самостоятельная познавательная деятельность школьников в обучении / П. И. Пидкасистый – М. : Педагогика, 1980. – 240с.
5. Шамова Т. Н. Активизация учения школьников / Т. Н. Шамова – М. : Педагогика, 1982. – 208 с.
6. Смирнов М. К вопросу о развитии самостоятельности учащихся фортепианных классов музыкальных училищ / ред. А. А. Николаева // Очерки по методике обучения игре на фортепиано. – 1965. – Вып. 2. – С. 310 – 336.
7. Корженевский А. Й. До питання про специфіку мислення музиканта-виконавця / ред. та упор. А. Й. Корженевський // Питання фортепіанної педагогіки та виконавства. – К. : Музична Україна, 1981. – С. 29 – 40.
8. Чобітько М. Г. Самовдосконалення студентів – майбутніх учителів – у процесі особистісно орієнтованої професійної підготовки / М. Г. Чобітько // Педагогіка і психологія. – 2004. – № 1. – С. 53 – 62.
9. Лернер И. Я. Дидактические основы методов обучения / И. Я. Лернер – М. : Педагогика, 1981. – 186 с.
10. Кравченко Т. Проблеми підготовки піаністів / Т. Кравченко // Музика. – 1973. – № 5. – С. 10-11.
11. Степанишин Б. Викладання української літератури в школі / Б. Степанишин – К. : Проза, 1995. – 254 с.
12. Буряк В. К. Самостоятельная работа учащихся / В. К. Буряк – К. : Знание, 1990. – 48 с.
13. Лозова В. І. Пізнавальна активність школярів / В. І. Лозова – Харків : Основа, 1991. – 111 с.
14. Сорока Г. І. Організація колективної творчої діяльності учнів : метод. реком. / Г. І. Сорока. – Харків : ХДПУ, 1995. – 41 с.

Анотація

Т.М.Тимашева

Проблеми формування самостійності майбутніх учителів музики в процесі інструментально-исполнительской підготовки

В статті освітлюється сутність поняття „самостійність”, розглядаються актуальні проблеми формування самостійності в процесі професійної підготовки майбутніх учителів музики.

Ключевые слова: *самостійність, учебная самостійність, познавательная самостійність, творческая самостійність, учитель музики.*

Summary

T.M.Timasheva

The problems of forming of independence of the future teachers of music in the process of instrumental-performing preparation

The essence of the term „independence” is illustrated in the article, actual problems of forming of independence of the future teachers of music in the process of professional preparation are examined.

Key-words: independence, educational independence, cognitive independence, creative independence, teacher of music.

Дата надходження статті

„04” жовтня 2008 р.

УДК 372. 3: 741. 02

О.М.УДІНА,

кандидат педагогічних наук
(м.Севастополь, АР Крим)

Діагностика самостійності у дітей старшого дошкільного віку в образотворчій діяльності (на матеріалі аплікації)

Стаття присвячена вивченню рівнів самостійності дітей старшого дошкільного віку в образотворчій діяльності (на матеріалі аплікації). У статті виокремлено показники і критерії самостійності дошкільників, подано діагностичну методiku визначення її рівнів.

Ключові слова: самостійність, образотворча діяльність, аплікація, діагностика, діагностична методика.

Постановка проблеми в загальному вигляді та аналіз досліджень і публікацій... На даний час у теорії і практиці дошкільного виховання спостерігається значний інтерес до проблеми виховання самостійності дошкільників у різних видах дитячої діяльності, зокрема образотворчої. Про це свідчать дослідження Т.Власової, Ф.Ізотової, Т.Комарової, Л.Куцакової, Н.Сакуліної, О.Сафронової, О.Трусової, Н.Шибанової й ін. Актуальність обумовлено протиріччям між збільшенням потреб дошкільної педагогіки до виховання самостійності дошкільників і відсутністю діагностичного механізму визначення її рівня, що допоможе корекції та вихованню вищезначеної якості на етапі дошкільного дитинства. Важливою складовою професійної готовності педагогів до виховання самостійності є орієнтування у критеріях і показниках даного процесу.

Формулювання цілей статті... Метою даної статті є подання діагностики самостійності старших дошкільників в образотворчій діяльності.

Виклад основного матеріалу... Самостійність дошкільників в образотворчій діяльності включає компоненти, виокремленні на основі аналізу психолого-педагогічних досліджень: цільовий або мотиваційний; змістово-виконавський, процесуально-регулятивний, оцінно-результативний [1; 2; 3; 5].

I. Мотиваційно-цільовий компонент розглядається нами як система потреб, мотивів і цілей, що дозволяють дитині самостійно втілити будь-який зміст в образотворчій діяльності й отримати відповідний результат. Критеріями виступають мотивація й постановка мети, спрямованість на результат.

Показниками є:

- наявність інтересу (потреби) до образотворчої діяльності;
- здатність усвідомити (обґрунтувати) мотиви власної діяльності;
- самостійна постановка мети.

Відповідно до цієї характеристики нами було виділено рівні даного компоненту: низький, середній, оптимальний, високий.

Низький рівень характеризується відсутністю потреби в даному виді діяльності, безпорадністю в постановці мети, відсутністю мотивів діяльності або тимчасовим схваленням мети (нагадування мети дорослим), потребою в додатковій стимуляції з боку дорослого.

Середній рівень передбачає часткове усвідомлення мети і здатність мотивувати власну діяльність з допомогою дорослого.

Оптимальний рівень виявляється у здатності до постановки й реалізації мети, мотивування своїх дій.

Високий рівень відрізняється високою вмотивованістю своїх дій, самостійною постановкою й усвідомленням мети діяльності для отримання очікуваного результату.

II. Змістово-виконавський компонент розглядається як система доцільних дій, що ведуть до поставленої мети.

Критеріями виступають: планування й організація образотворчої діяльності, уміння дітей діяти без допомоги дорослого при добірї змісту, засобів і способів виконання зображення.